

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ

В. І. Колесников, аспірант, Запорізький національний технічний університет, kolesnykov_v@ukr.net

У статті обґрунтовано концептуальні підходи до диверсифікації економіки села на основі оцінки її потенціалу. Визначено причини необхідності диверсифікації сільської економіки, зокрема диверсифікацію потреби і диверсифікацію можливості. Запропоновано стратегічні напрями та алгоритм системи стратегічного управління диверсифікацією сільської економіки. Розроблено індекс диверсифікаційного потенціалу сільської території регіону, який надає можливість оцінити потенціал диверсифікації економіки села регіонів України.

Ключові слова: диверсифікація економіки села, сільська економіка, потенціал сільської економіки, сільська територія, стратегічне управління диверсифікацією сільської економіки, індекс диверсифікаційного потенціалу сільської території регіону.

Постановка проблеми. Багатофункціональний розвиток сільських територій є важливим соціально-економічним фактором для розбудови економіки на національному та регіональному рівнях. Для України значення цього фактору не можна недооцінювати, оскільки сільські території – це, по-перше, території, на яких проживає більше 14 млн. чоловік, що становить 31,5 % населення нашої держави та, по-друге, це осередок функціонування сільського господарства, яке є основою забезпечення продовольством всієї країни та важливою експортоорієнтованою галуззю в умовах євроінтеграційних процесів. Але через нестабільну політичну ситуацію, відсутність достатньої уваги держави та непослідовну політику держави по відношенню до сільського розвитку, українське село характеризується досить негативними тенденціями розвитку. Нагального вирішення потребують питання працевлаштування молоді в сільській місцевості, підвищення доходів сільського населення, реструктуризації сільськогосподарських підприємств, формування кооперативів на ринковій основі, відновлення інфраструктури. Лише сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість забезпечити цього не в змозі. Тому існує об'єктивна необхідність диверсифікації сільської економіки, що ґрунтується на передислокації наявних ресурсів у нові види сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на

селі та сприяє створенню можливостей для підвищення рівня життя селян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення теоретико-прикладних аспектів диверсифікації сільської економіки зробили такі відомі зарубіжні вчені, як: М. Мілковіч, Х. Білані, С. Берян [1], І. Меренкова [2], Р. Адаріна [3] та ін. Ідеї диверсифікації економіки сільських територій України є характерними для широкого кола вітчизняних науковців. До їх числа можна віднести таких українських вчених-економістів, як В. Лебедева [4], С. Коробка [5], Т. Гоголь [6], М. Одінцов [7], І. Щербата, О. Прокопишин, Г. Іваницька, Т. Зінчук [8] та ін.

Складність та багатогранність проблем розвитку сільських територій зумовлює необхідність формування нових підходів щодо їх розвитку. З метою вирішення цих проблем доцільним є дослідження методичних підходів до оцінки потенціалу диверсифікації сільської економіки.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні концептуальних підходів до диверсифікації економіки села на основі оцінки її потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглядати диверсифікацію в широкому розумінні, то безперечно – це передислокація ресурсів з одного виду діяльності в інший. На основі цього диверсифікація у сільській економіці – це передислока-

ція ресурсів у нові види сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності, де створюються нові можливості для кращого використання робочої сили, збільшення прибутку домашніх господарств та підвищення рівня життя населення.

Саме диверсифікація сільської економіки, на думку деяких авторів [9, с.3], є найбільш адекватною відповіддю на негативні структурні зміни у сільському господарстві та зміни суспільних потреб населення в сільських районах. Також західні фахівці та експерти ФАО [10, с.14] вважають, що стратегія диверсифікації традиційно використовується як інструмент підвищення доходів господарюючих суб'єктів (як сільськогосподарських підприємств, так і домогосподарств), що характеризує потребу в доході

як головну рушійну силу цього процесу, котра особливо активізується в період структурних змін, пов'язаних із ринково орієнтованими політичними реформами.

Процес ініціювання диверсифікації відбувається в двох випадках: по-перше, за умови, коли традиційний вид діяльності не забезпечує належного рівня доходів (диверсифікація потреби); по-друге, коли існуючий потенціал дає змогу розширювати сферу діяльності (диверсифікація можливості). Проте в кожному разі детермінантою диверсифікованої діяльності виступає саме наявний потенціал. Вважаємо, що у більшості випадків диверсифікація сільських територій відбувається саме у розрізі диверсифікації потреби (рис. 1).

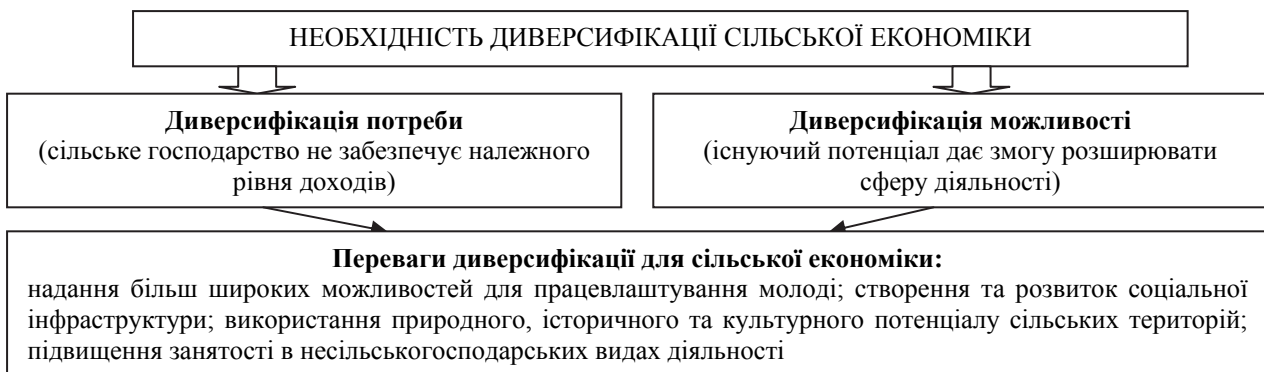

Рис. 1. Випадки ініціювання диверсифікації сільської економіки. Складено за:[10, с. 20]

Реалізація стратегії диверсифікації у сільських територіях України здійснюється уповільненими темпами, що пояснюється особливостями сільського менталітету, способу життя селян, недостатнього фінансування місцевих бюджетів, технологічною відсталістю та ін. В Україні важливість і потенційні результати стимулювання диверсифікованої діяльності серед селян тільки починають усвідомлюватися інститутами влади, хоча її необхідність відзначають багато економістів. Крім того, сучасний національний аграрний сектор вже не в змозі гідно забезпечити потреби сільського населення. Так, щорічно зменшується частка доходів від сільгоспвиробництва в загальній структурі сільських доходів, а тому формується об'єктивна необхідність їх заміщення.

Диверсифікація сільської економіки може бути забезпечена лише через систему управ-

ління. Управління сприяє мобілізації людського, соціального, природного й історичного капіталу в процесі диверсифікації сільської економіки. Підтвердження цьому є законодавство ЄС для розвитку сільських районів та Біла книга з питань управління. При цьому управління включає участь широких верств суспільства до процесу прийняття рішень, партнерство між державним і приватним секторами, багаторівневу державну участь та співробітництво. Важливою ланкою в цій системі управління займає місце самоврядування, яке сприяє зміцненню інноваційних підходів поєднання сільського господарства та інших видів діяльності, допомагаючи тим самим диверсифікувати соціально-економічну структуру сільських територій.

Характеристика соціально-економічного стану села в Україні та процесів, що відбу-

ваються в сільськогосподарському виробництві, а також на сільських територіях у цілому, дає можливість стверджувати, що для диверсифікації сільської економіки в регіональному розрізі існують необхідні умови, а також вагомі причини, головними з яких є низький рівень зайнятості та матері-

ального добробуту сільських жителів. У цьому контексті управління диверсифікацію сільської економіки доцільно розглядати через три стратегічні напрями, кожен з яких має на меті реалізацію конкретного завдання (рис. 2)

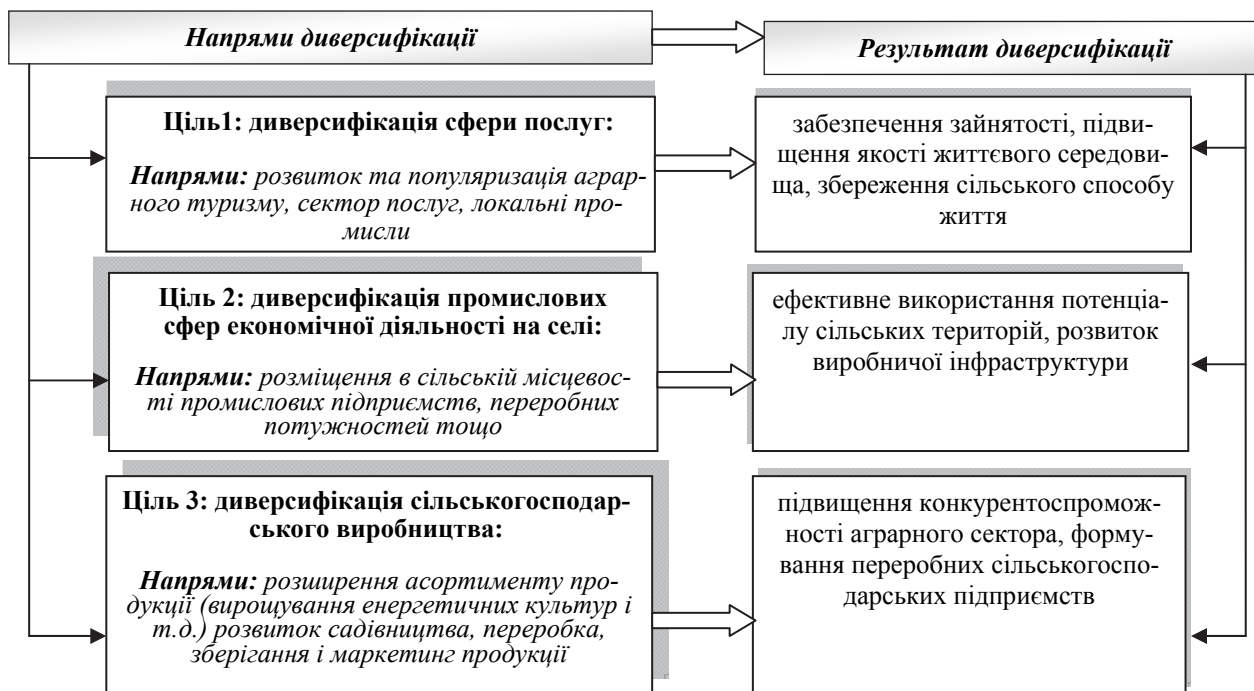

Рис. 2. Стратегічні напрями диверсифікації сільської економіки

Запропоновані стратегічні напрями диверсифікації сільської економіки дозволяють досягти як соціального, так і економічного ефекту. Соціальний ефект полягає у можливості використання людського капіталу села, розширенні можливостей для прикладання праці безпосередньо в ареалі життєдіяльності, розвитку підприємницьких здібностей тощо. Значення економічного ефекту диверсифікації має множинний характер: по-перше, це додаткові робочі місця, а отже, розширення сфери отримання доходів селян, що дозволяє задовольняти їх потреби; по-друге, зростання кількості зайнятих забезпечить збільшення обсягів виробництва продукції.

Механізм диверсифікації сільської економіки доцільно реалізовувати в межах системи її стратегічного управління, яка, на нашу думку, має чотири етапи: 1) оцінка потенціалу диверсифікації економіки сільських територіальних утворень регіону; 2) оптимізація процесу формування потенціалу

сільських територій на основі оцінки кількісних і якісних характеристик; 3) створення інституційних умов для диверсифікації сільських територій, що забезпечує їх багатofункціональний розвиток; 4) мотивація до диверсифікації господарюючих суб'єктів сільських територій у напрямку підвищення їх конкурентоспроможності.

Важливою ланкою даної системи управління є перший етап, а саме оцінка потенціалу диверсифікації економіки сільських територіальних утворень регіону. Здійснення оцінки потребує певного методичного інструментарію, який би дав змогу оцінити не лише передумови економічної диверсифікації, а й соціально-економічні, соціально-демографічні, інституційні передумови. Пропонуємо для здійснення оцінки потенціалу диверсифікації економіки сільських територій об'єднати показники у сім напрямів: промисловий, науково-технічний, інвестиційний, людський, інфраструктурний, фінансовий, інституційний потенціали,

що формуються на базі сировинних, промислових, науково-дослідних, інноваційних, інвестиційних, трудових та інформаційних ресурсів.

На основі цих вищенаведених напрямів пропонуємо методичний підхід до оцінки передумов диверсифікації сільської економіки, суть якої полягає у визначенні індексу диверсифікаційного потенціалу сільської території регіону (IDP), який представляє собою середнє арифметичне семи індексів (IP), котрі входять до нього, тобто структурних елементів диверсифікаційного потенціалу.

Алгоритм розрахунку інтегрального показника диверсифікаційного потенціалу полягає у виконанні трьох етапів, які подано на рис. 3.

Таким чином, оцінка диверсифікаційного потенціалу сільських територій дозволить виявити нерівномірний розвиток всіх складових диверсифікаційного потенціалу регіонів, що, з одного боку, відобразить наявність проблемних зон і резервів зростання сільських територій регіону, а з іншого – покаже те, яким чином, удосконалюючи окремі складові, можна підвищити IDP сільських територій регіону в цілому.

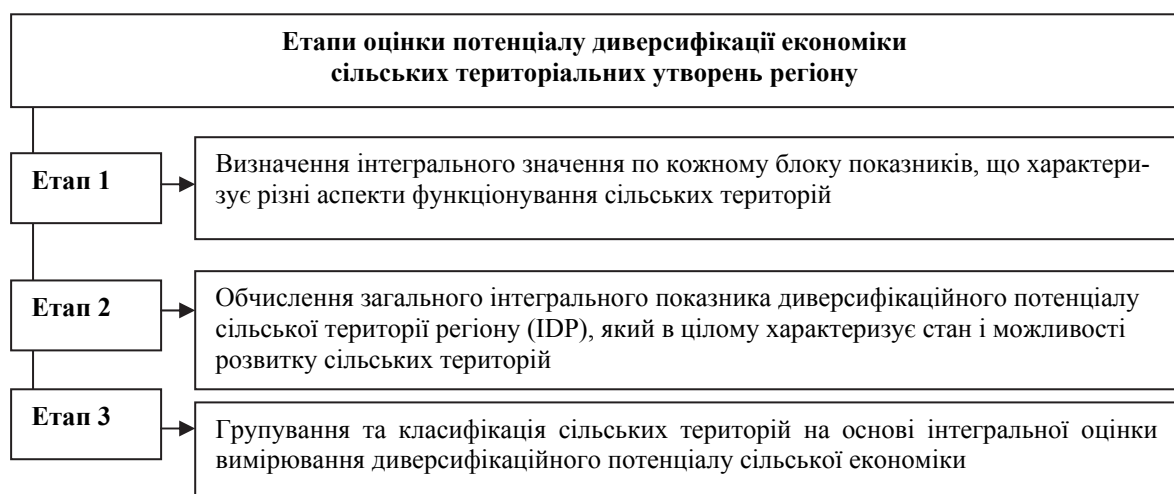

Рис. 3. Алгоритм розрахунку індексу диверсифікаційного потенціалу сільської території регіону

Висновки. В сучасних умовах процес диверсифікації сільської економіки покликаний забезпечувати соціальну та економічну сталість у сільській місцевості, закріплювати молодь для життя та праці на селі завдяки формуванню продуктивної зайнятості та інноваційним проектам в різних секторах сільської економіки, формуванню привабливого сільського середовища для суспільства в цілому.

З урахуванням багатофункціональної ролі сільського господарства для України доцільними будуть такі напрями диверсифікації сільської економіки, як урізноманітнення сільськогосподарського виробництва, розширення діяльності сфери послуг, розгортання промислових видів діяльності на селі. Для реалізації цих напрямів необхідна певна методична основа для визначення конкретних територій, економіку яких можна диверсифікувати.

З метою здійснення оцінки потенціалу диверсифікації економіки сільських територій нами запропоновано індекс диверсифікаційного потенціалу сільської території регіону (IDP), який представляє собою середнє арифметичне семи структурних елементів диверсифікаційного потенціалу: промислового, науково-технічного, інвестиційного, людського, інфраструктурного, фінансового, інституційного, що формуються на базі сировинних, промислових, науково-дослідних, інноваційних, інвестиційних, трудових та інформаційних ресурсів. В перспективі на основі даного методичного підходу будуть здійснені подальші дослідження, а саме здійснено оцінку потенціалу диверсифікації економіки сільських територій регіонів України.

Література

1. Miljkovic M. Rural economy diversification in Serbia [Electronic resource] / M. Miljkovic, H. EL Bilali, S. Berjan // Research Journal of Agricultural Science. – 2010. – vol. 42 (3). – Available at : http://tradessale.com/download/paper_version.paper_file.a8cdca0b6156d016.3434392e706466.pdf.
2. Меренкова И. Н. Диверсификация экономики как предпосылка перехода к полифункциональной модели устойчивого развития сельских территорий [Электронный ресурс] / И. Н. Меренкова // Вестник Орловского государственного аграрного университета. – 2011. – № 5. – С. 52–56. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/diversifikatsiya-ekonomiki-kak-predposylka-perehoda-k-polifunktsionalnoy-modeli-ustoychivogo-razvitiya-selskih-territoriy>
3. Адарина Р. Т. Диверсификация сельской экономики как фактор развития сельских территорий [Электронный ресурс] / Р. Т. Адарина, Э. Б. Сарбашев // Мир науки, культуры, образования. – 2013. – № 4 (41). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/diversifikatsiya-selskoj-ekonomiki-kak-faktor-razvitiya-selskih-territoriy>
4. Лебедева В. В. Перспективы диверсифікації аграрних підприємств в напрямку євроінтеграції [Електронний ресурс] / В. В. Лебедева / Економіка: реалії часу. – 2013. – № 3 (8). – С. 172–179. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/No3/172-179.pdf>
5. Коробка С. В. Диверсифікація підприємницької діяльності на сільських територіях [Електронний ресурс] / С. В. Коробка. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2014>.
6. Гоголь Т. В. Багатофункціональний розвиток сільських територій – стратегічна мета державної регіональної політики [Електронний ресурс] / Т. В. Гоголь. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Gogol.pdf
7. Одінцов М. М. Диверсифікація як фактор інноваційно-кластерного розвитку сільської економіки [Електронний ресурс] / М. М. Одінцов, О. М. Одінцов // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 196–200. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_2_45.pdf
8. Зинчук Т. О. Теоретико-методологические подходы к диверсификации сельской экономики в ЕС и Украине [Электронный ресурс] / Т. О. Зинчук. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologicheskie-podhody-k-diversifikatsii-selskoj-ekonomiki-v-es-i-ukraine>
9. Farm Commercialization and Income Diversification on the Road to EU Accession. Proceedings of FAO [Electronic resources] / [edited by Stjepan Tanic and Tomasz Lonc]. – FAO, 2004. – 208 p. – Available at : http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Publications/farm_en.pdf
10. Ткачук В. І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект / В. І. Ткачук, Н. М. Куцмус // Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». – 2009. – № 4. – 160 с.

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ПОТЕНЦИАЛА ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РЕГИОНА

В. И. Колесников, аспирант, Запорожский национальный технический университет

В статье обоснованы концептуальные подходы к диверсификации экономики села на основе оценки ее потенциала. Определены причины необходимости диверсификации сельской экономики, в частности диверсификацию потребности и диверсификацию возможности. Предложены стратегические направления и алгоритм системы стратегического управления диверсификацией сельской экономики. Разработан индекс диверсификационного потенциала сельской территории региона, который предоставляет возможность оценить потенциал диверсификации сельской экономики регионов Украины.

Ключевые слова: диверсификация экономики села, сельская экономика, потенциал сельской экономики, сельская территория, стратегическое управление диверсификацией сельской экономики, индекс диверсификационного потенциала сельской территории региона.

METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE DIVERSIFICATION OF ECONOMIC POTENTIAL OF RURAL AREAS IN THE REGION

V. I. Kolesnykov, Post-graduate student, Zaporizhzhia National Technical University

The conceptual approaches to rural economy diversification based on evaluation of its potential are justified. The reasons of the need to rural economy diversification, including diversification needs and diversification opportunities are defined. The strategic directions and algorithm of the strategic rural economy diversification management are proposed. The rural diversification potential index of the region which provides an opportunity to assess the potential of rural economy di-

versification of Ukraine`s regions is worked out.

Keywords: rural economy diversification, rural economy, rural economy potential, rural area, strategic rural economy diversification management, rural diversification potential index of the region.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Прушківським В. Г. Надійшла до редакції 23.04.2015 р.